

**ПОРАДНИК ДЛЯ АДВОКАТІВ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ
ГАРАНТОВАНОГО ДЕРЖАВОЮ**

**ПРАВО
НА ІНФОРМАЦІЮ
В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ**

Цей poradnik розроблений Правовою Ініціативою Відкритого Суспільства для допомоги адвокатам у відстоюванні прав затриманих осіб бути поінформованими про підстави арешту, характер і причини будь-якого висунутого проти них обвинувачення, права бути поінформованими про права, пов'язані з їхнім захистом, і права доступу до будь-яких доказів, на які спирається обвинувачення.

Українську версію poradnika перекладено та видано за підтримки програми «Верховенство права» Міжнародного фонду «Відродження»

Переклад на українську мову здійснено Сергієм Сизенком

Загальна редакція українського видання – адвокат Сергій Заєць

Коректор видання - Аліна Бріль

ЗМІСТ

ЯК ВИКОРИСТОВУВАТИ ЦЕЙ ПОРАДНИК

I. ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО ПРИЧИНИ АРЕШТУ ЧИ ОБВИНУВАЧЕННЯ

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод

Право бути поінформованим про підстави арешту

Право бути поінформованим про характер і причини обвинувачення

Директива Європейського парламенту та Ради ЄС про право на інформацію в кримінальному судочинстві

Інші міжнародні стандарти

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права

Право бути поінформованим про причини арешту

Право бути поінформованим про характер і причину обвинувачення

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі

Висновки

II. ПРАВО БУТИ ПОІНФОРМОВАНИМ ПРО ПРАВА

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод

Директива про право на інформацію в кримінальному провадженні

Інші міжнародні та європейські стандарти

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Європейський комітет із запобігання катуванням і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню і покаранню

Конвенція ООН проти катувань

Основні положення ООН про роль адвокатів

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню

Висновки

III. ПРАВО НА ДОСТУП ДО ДОКАЗІВ

Європейська конвенція з прав людини та основоположних свобод

Директива про право на інформацію в кримінальному провадженні

Інші міжнародні стандарти

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права

Висновки

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ЩОДО ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

ПЕРЕДМОВА

Створення системи безоплатної правової допомоги, впровадження нового Кримінального процесуального кодексу дозволило як інституціоналізувати саму функцію захисту, гарантованого державою, так і забезпечити її новими можливостями для реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі.

Попри існування прогресивного законодавства, не менш важливим є розвиток кращих практик захисту. У серії порадників щодо міжнародних стандартів у сфері доступу до правової допомоги захисники зможуть знайти як витяги з міжнародних актів, так і позиції міжнародних інституцій щодо важливих елементів права на правову допомогу як-от: забезпечення раннього доступу до правової допомоги, право на інформацію у кримінальному процесі та надання правової допомоги за рахунок держави.

Сподіваємось, що порадники допомагатимуть адвокатам вибудовувати ефективний захист у кримінальному процесі через дотримання міжнародних стандартів та застосування практики міжнародних судових органів.

**Міжнародний фонд «Відродження»
Українська фундація правової допомоги
Координаційний центр з надання правової допомоги
Міністерства юстиції України**

ЯК ВИКОРИСТОВУВАТИ ЦЕЙ ПОРАДНИК

1. Особи, заарештовані або допитані міліцією за підозрою в причетності до злочинної діяльності, часто опиняються в уразливому становищі. Ця уразливість зростає, коли їх не інформують про те, чому вони були затримані, які звинувачення та докази є проти них і які права вони мають. Знання – це сила, і одним з ключових чинників забезпечення справедливого судового розгляду є адекватне розуміння підозрюваними їхнього становища та їхніх прав.

2. Хоча в більшості європейських країн існують правові норми, які регулюють права осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, на захист, дотримання і ефективність цих прав значно різняться від країни до країни. Існує чимало суттєвих відмінностей у тому, яким чином надається інформація підозрюваному, яка міра її докладності вимагається законом і коли саме така інформація має бути надана.

3. В останні роки в Європі відбувся значний розвиток у напрямку встановлення чітких мінімальних стандартів щодо прав людини при її арешті або затриманні, тобто тих прав, якими наділяються підозрювані на початкових стадіях кримінального провадження. Правова Ініціатива Відкритого Суспільства підтримує розвиток у цьому напрямку шляхом публікації низки poradників, покликаних практично допомогти адвокатам, які відстоюють права своїх заарештованих клієнтів у національних судах.

4. Цей poradник пояснює сучасні регіональні й міжнародні стандарти щодо права підозрюваних на отримання інформації впродовж кримінального провадження. Право на таку інформацію має три аспекти:

- a)** право бути поінформованим про підстави арешту, про характер і причини будь-якого обвинувачення;
- б)** право бути поінформованим про права сторони захисту;
- в)** право на доступ до доказів, на яких ґрунтується обвинувачення.

5. У цьому poradнику описані відповідні стандарти згідно з Європейською конвенцією про захист прав людини і практикою Європейського суду з прав людини, а також дотичні принципи і стандарти відповідно до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та позицій Комітету ООН з прав людини та інших європейських органів і структур ООН. Особлива увага приділяється Директиві Європейського парламенту та Ради ЄС про право на інформацію в кримінальному провадженні, яка встановлює нові обов'язкові стандарти для Європейського Союзу.

6. Правова Ініціатива Відкритого Суспільства закликає адвокатів використовувати викладені в цьому poradnikу міркування і аргументи в своїй роботі на національному рівні. Оскарження дій або бездіяльності може бути ефективним знаряддям для здобуття змін у національній системі кримінального судочинства, яке не дозволяє адекватно забезпечувати дотримання прав заарештованих осіб. Правова Ініціатива відстежує розвиток подій у країнах, які вдало реформували власне законодавство щодо прав заарештованих осіб. Якщо Ви збираєтеся або вже берете участь у справі саме з метою відстоювання таких прав, просимо Вас зв'язатися з нами. Ймовірно, що ми зможемо надати Вам корисну інформацію про реформи, які вже були реалізовані в аналогічних правових системах, або вивести Вас на зв'язок з іншими адвокатами або організаціями, які успішно діяли в судах по таких питаннях, або забезпечити допомогу або пораду, які зможуть підвищити стратегічний вплив вашої справи

7. Правова Ініціатива Відкритого Суспільства зробила все можливе для забезпечення точності наведеної в poradnikу інформації. Утім, цей poradnik розроблявся виключно в інформаційних цілях і не є консультацією з конкретного юридичного питання. Спосіб використання poradnika залежить від конкретики Вашої справи, від ситуації, в якій опинився Ваш клієнт, і від специфіки нормативно-правової бази у Вашій країні.

8. У разі виникнення запитань або зауважень щодо poradnika, потреби в одержанні його тексту іншою мовою або бажання сповіщати Правову Ініціативу Відкритого Суспільства про конкретні судові справи у Вашій країні просимо звертатись до

Marion Isobel

Associate Legal Officer
National Criminal Justice Reform
Open Society Justice Initiative

misobel@osieurope.org
Tel: +36 1 882 3154
www.justiceinitiative.org
www.legalaidreform.org

Маріон Ізобель

Радник з правових питань,
Реформа національних систем
кримінального правосуддя,
Правова Ініціатива
Відкритого Суспільства

misobel@osieurope.org
Тел: +36 1 882 3154
www.justiceinitiative.org
www.legalaidreform.org

I. ПРАВО БУТИ ПОІНФОРМОВАНИМ ПРО ПРИЧИНИ АРЕШТУ(*) ЧИ ОБВИНУВАЧЕННЯ

9. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) і Комітет ООН з прав людини здавна наголошують на важливості надання підозрюванім основної інформації, оскільки це захищає їхні права на справедливий судовий розгляд і застерігає від свавільного затримання. Зокрема, Європейська конвенція про захист прав людини (ЄКПЛ) гарантує кожному, хто був заарештований, право на отримання інформації про причини арешту і про будь-яке обвинувачення проти нього, а також право кожного, хто обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, бути поінформованим про характер і причини обвинувачення. Ці права також були підтверджені Комітетом ООН з прав людини та Генеральною Асамблеєю ООН.

10. Крім того, Рада Європейського Союзу визначила право на інформацію ключовим складником довгострокового плану дій задля посилення і захисту прав підозрюваних у кримінальних провадженнях на всій території ЄС. Європейський Союз прийняв законодавство, яке регулює це питання і зобов'язує всі держави-учасниці впровадити закони, підзаконні акти та адміністративні положення, які необхідні для забезпечення відповідності Директиві.

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод Право бути поінформованим про підстави арешту

11. Всі, кого було затримано або заарештовано, наділені основоположним правом знати, чому їх позбавили волі. Стаття 5 (2) ЄКПЛ наголошує, що «Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення висунуте проти нього.» Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) пояснив, що це є однією з гарантій від свавільного затримання і невід'ємним складником системи захисту прав людини, закладеної в Статті 5 Конвенції.¹

12. Термін «арешт» має автономне значення і стосується того моменту, в який людину позбавляють її волі.² Всі затримані мають одержати таку

(*) В англійській мові слово "detention" означає арешт або затримання. З огляду на оригінальний текст в україномовному перекладі ці два терміни використовуються як синоніми і означають одночасно як затримання міліцією, так і тримання під вартою внаслідок обрання запобіжного заходу чи з інших підстав. Додатково див. п. 12 цього poradnika (Примітка редактора україномовного перекладу).

1. Shamayev and Others v. Georgia and Russia, рішення ЄСПЛ від 12 квітня 2005 р., п. 413; Fox, Campbell and Hartley v the UK, рішення ЄСПЛ від 30 серпня 1990 р., п. 40.

2. Van der Leer v. the Netherlands, рішення ЄСПЛ від 21 лютого 1990 р., п. 27.

інформацію, на підставі якої вони зможуть оскаржити законність їхнього затримання. Як зазначив ЄСПЛ, «жоден, хто має право ініціювати провадження задля невідкладної перевірки законності його затримання, не може ефективно скористатися цим правом, якщо його своєчасно і адекватно не поінформували про причини, на підставі яких його було позбавлено волі».³

13. Проста мова. Інформація має бути надана в такий спосіб, щоб людина могла її зрозуміти, тобто «простою, не перевантаженою спеціальною термінологією мовою», і щоб така інформація охоплювала «правові та фактичні підстави» арешту.⁴ У рішенні по справі **Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства** ЄСПЛ зазначив, що сповіщення підозрюваних офіцером, який провів арешт, що їх заарештовано відповідно до певного закону за підозрою в тероризмі, було недостатньо; натомість вони мали бути поінформовані про «причини, з яких вони підозрювалися в тероризмі» та «про підозру щодо їхньої участі в конкретних кримінальних вчинках і приналежності до заборонених організацій».⁵

14. «Негайно». ЄСПЛ вимагає, щоб інформація надавалася негайно, тобто одразу або ж як тільки це стане можливим після того, як людину було позбавлено її свободи. Утім, з юриспруденції ЄСПЛ вкрай непросто вивести якісь точні правила про параметри прийнятних часових рамок надання інформації, бо ЄСПЛ розглядав саме цей аспект у невеликій кількості справ. Кожна справа оцінювалася Судом з огляду на її особливості; ЄСПЛ уникав зазначення якогось максимального строку. Наприклад, у справі **Кабулов проти України** заявник був заарештований задля його депортації, і ЄСПЛ постановив, що 40-хвилинна затримка в його інформуванні про підстави арешту сама по собі не означала можливого порушення Статті 5 (2). Натомість у справі **Сааді проти Сполученого Королівства** ЄСПЛ постановив порушення статті 5 (2),⁶ коли заявника, який прагнув політичного притулку, поінформували про причини його затримання в центрі тимчасового перебування лише через 76 годин.⁷ Більше того, ЄСПЛ демонстрував особливу гнучкість у рішеннях по справах, які стосувалися розслідування можливої терористичної діяльності, та висловлював позицію, що на початку затриманого можна поінформувати про загальний характер обвинувачень проти нього, а більш детальні відомості можна надати йому незабаром.⁸ ЄСПЛ

3. Shamayev and Others v. Georgia and Russia, рішення ЄСПЛ від 12 квітня 2005 р., п. 413. Також див. Van der Leer v. the Netherlands, рішення ЄСПЛ від 21 лютого 1990 р., п. 28; Fox, Campbell and Hartley v the UK, рішення ЄСПЛ від 30 серпня 1990 р., п. 40; X v. the United Kingdom, ECtHR, рішення ЄСПЛ від 5 листопада 1981 р., п. 66.

4. Fox, Campbell and Hartley v the UK, рішення ЄСПЛ від 30 серпня 1990 р., п. 40.

5. Fox, Campbell and Hartley v the UK, рішення ЄСПЛ від 30 серпня 1990 р., п. 41.

6. Kaboulov v. Ukraine, рішення ЄСПЛ від 19 листопада 2009 р., п. 147.

7. Saadi v. the United Kingdom, рішення ЄСПЛ від 29 січня 2008 р., пп. 84-85.

8. Fox, Campbell and Hartley v the UK, рішення ЄСПЛ від 30 серпня 1990 р., п. 40. Також див. Murray v. the United Kingdom, рішення ЄСПЛ від жовтня 1994 р., п. 72.

стримано ставиться до коротких затримок у наданні інформації відповідно до Статті 5 (2), але тільки у разі наявності особливостей і складнощів у конкретній справі. Як правило, інформація про підстави арешту має надаватися заарештованому відразу після арешту.

15. Достатність підстав. Після арешту підозрювана особа має бути поінформована про підстави її арешту і про обвинувачення проти неї. Однак, якщо влада надалі тримає підозрюваного під вартою, то підстави, які спонукали до його арешту, можуть втратити актуальність. Наприклад, якщо «обґрунтовані підозри у вчиненні злочину» є достатньою підставою для здійснення арешту,⁹ то «настає момент, коли [обґрунтованої підозри] стає недостатньо», що вимагає наведення додаткових «доречних та достатніх» підстав, які виправдовуватимуть подовження терміну позбавлення волі.¹⁰ Крім того, Суд постановив, що державні органи не можуть просто надалі посилатися на ті причини, за яких здійснили первісне затримання; вони, натомість, мають пояснити, **чому ці причини все ще мають нагальний характер** з посиланнями на конкретні факти, що стосуються особистих обставин затриманої особи та її поведінки¹¹. Оскільки Стаття 5 (1) має за мету забезпечити підозрюваній особі достатньо інформації для оскарження законності її затримання, з цього випливає, що органи держави перебувають під постійним зобов'язанням розкриття інформації і повинні інформувати затриману особу про нові виявлені підстави тримання її під вартою (упродовж всього часу тримання під вартою).

Право бути поінформованим про характер і причини обвинувачення

16. Коли людину обвинувачують у вчиненні кримінального злочину, у органів держави виникає додатковий обов'язок вдаватися до активних дій задля надання цій людині докладної інформації про обвинувачення і щоб пересвідчитися в тому, що вона все це розуміє. Згідно зі Статтею 6 (3) (а) кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має «бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього». ЄСПЛ пояснив логіку цього положення: підозрюваному має бути надана інформація, яка необхідна для повного розуміння обсягу обвинувачень проти нього з метою підготовки адекватного захисту».¹²

9. Стаття 5(1)(с) ЄКПЛ.

10. *McKay v. UK*, рішення ЄСПЛ від 3 жовтня 2006 р., п. 45; *Khudoyorov v. Russia*, рішення ЄСПЛ від 8 листопада 2005 р., п. 174.

11. *Savenkova v. Russia*, рішення ЄСПЛ від 4 березня 2010 р., п. 84; *Clooth v. Belgium*, рішення ЄСПЛ від 5 березня 1998 р., п. 41.

12. *Mattocchia v Italy*, рішення ЄСПЛ від 25 липня 2000 р., п. 60.

17. Достатність наданої інформації має оцінюватися в світлі Статті 6 (3)(в) ЄКПЛ, яка надає кожному право мати час і можливість, достатні для підготовки свого захисту, і в світлі більш загального права на справедливий судовий розгляд, гарантованого в Статті 6 (1) ЄКПЛ.¹³

18. Позитивний обов'язок. Повідомлення підозрюваних про характер і причини обвинувачення є позитивним обов'язком, який вимагає активних дій від прокурора або міліції. Недостатньо надавати підозрюваному інформацію тоді, коли він її запитує: ЄСПЛ наголосив, що такий обов'язок «сповна лежить на органі обвинувачення і не може бути виконаний пасивним шляхом забезпечення доступності інформації без доведення її до відома захисту»¹⁴. Від органів держави може знадобитися вживання додаткових заходів для привертання уваги підозрюваного до наявної інформації та забезпечення належного розуміння ним такої інформації¹⁵. Той факт, що підозрюваний має право на доступ до матеріалів справи або до інформації про докази, не звільняє прокуратуру від обов'язку негайно і детально інформувати його про всю повноту обвинувачень проти нього.¹⁶

19. Мова і форма інформування. Стаття 6 (3)(а) ЄКПЛ не містить жодних конкретних вимог щодо того, яким саме чином підозрюваний має бути поінформований про характер і причину обвинувачення. За деяких обставин може бути прийнятним усне сповіщення¹⁷, а в інших випадках ЄСПЛ доходив висновку, що обставини вимагали письмового повідомлення, зазначивши, зокрема, що іноземець може бути поставлений у невідгідне становище, якщо не буде забезпечений письмовим перекладом обвинувального акту зрозумілою йому мовою¹⁸.

20. Зміст. Що стосується інформації, яка надається підозрюваним, то він або вона, як мінімум, мають бути повідомлені про «суттєві факти проти нього, які покладені в основу обвинувачення, і про характер обвинувачення, тобто про юридичну кваліфікацію таких фактів».¹⁹ Обсяг, рівень деталізації та точність інформації, яка повинна бути доведена до відома підозрюваних, а також той час, коли інформація має бути їм надана, залежить від складності та характеру конкретної справи.²⁰ Наприклад, у справі Брожичек проти Італії ЄСПЛ дійшов висновку, що рівень деталізації

13. *Vaudelle v France*, рішення ЄСПЛ від 30 січня 2001 р., п. 35; *F.C.B. v Italy*, рішення ЄСПЛ від 28 серпня 1991 р., п. 29.

14. *Mattoccia v Italy*, рішення ЄСПЛ від 25 липня 2000 р., п. 65.

15. *Brozicek v Italy*, рішення ЄСПЛ від 19 грудня 1989 р., п. 41; *Kamasinski v Austria*, рішення ЄСПЛ від 19 грудня 1989 р., п. 79; *Mattoccia v Italy*, рішення ЄСПЛ від 25 липня 2000 р., п. 65.

16. *Mattoccia v Italy*, рішення ЄСПЛ від 25 липня 2000 р., пп. 64-65.

17. Наприклад, *Pйlissier and Sassi v France*, рішення ЄСПЛ від 26 березня 1999 р., п. 53.

18. *Kamasinski v Austria*, рішення ЄСПЛ від 19 грудня 1989 р., п. 79.

19. *Mattoccia v Italy*, рішення ЄСПЛ від 25 липня 2000 р., п. 59. Також див. *Pйlissier and Sassi v France*, рішення ЄСПЛ від 26 березня 1999 р., п. 51.

20. *Mattoccia v Italy*, рішення ЄСПЛ від 25 липня 2000 р., п. 60.

наданої інформації був достатнім та відповідає Статті 6 (3)(а), тому що в сповіщенні містився «достатній перелік правопорушень, в яких обвинувачувався заявник, із зазначенням їхнього місця і дати, відповідних статей Кримінального кодексу і прізвища жертви».²¹

21. Натомість, розпливчатість наданої інформації підозрюваній особі відносно таких подробиць, як час і місце інкримінованого йому злочину, є неприйнятною. У справі **Маточча проти Італії**²² ЄСПЛ встановив порушення Статті 6 (3)(а) і (в) у поєднанні зі статтею 6 (1) ЄКПЛ, підкресливши, що «надання повної, детальної інформації стосовно обвинувачень проти підозрюваного є необхідною умовою для забезпечення справедливості провадження».²³

22. Негайність. Стаття 6 (3)(а) вимагає, щоби інформація надавалася негайно, на попередніх етапах провадження. У рішенні по справі **Маточча проти Італії** ЄСПЛ піддав критиці органи держави за те, що вони не надали підозрюваному достатню інформацію до його опитування міліцією і не забезпечили йому доступу до доказів обвинувачення аж до кінця попереднього слідства.²⁴

23. Триваючий характер обов'язку інформувати. Хоча кожен має бути негайно поінформований про обвинувачення проти нього, у органів держави також існує обов'язок регулярно надавати підозрюваному інформацію про обвинувачення проти нього. Відтак, неприпустимо, щоб орган обвинувачення змінював висунуте обвинувачення або діяв всупереч йому без відповідного інформування підозрюваного. Зокрема, в рішенні по справі **Пюлісьє і Сассі проти Франції** ЄСПЛ установив порушення Статті 6 (3)(а) на тій підставі, що заявників не було повідомлено про перекваліфікацію фактів у справі і про те, що вони підозрювалися в іншому злочині, дещо відмінному від того, який їм інкримінували спочатку.²⁵

Директива Європейського парламенту та Ради ЄС про право на інформацію в кримінальному провадженні

24. Право на інформацію вже стало предметом законодавства на рівні ЄС, що значно впливає на відповідні зобов'язання держав-учасниць. 26 квітня 2012 р. Рада Європейського Союзу і Парламент ЄС схвалили директиву,

21. Brozicek v Italy, рішення ЄСПЛ від 19 грудня 1989 р., п. 42.

22. Mattocchia v Italy, рішення ЄСПЛ від 25 липня 2000 р.

23. Mattocchia v Italy, рішення ЄСПЛ від 25 липня 2000 р., п. 59.

24. Mattocchia v Italy, рішення ЄСПЛ від 25 липня 2000 р., пп. 63-64.

25. Pijlisser and Sassi v France, рішення ЄСПЛ від 26 березня 1999 р. пп. 50-56.

покликану захистити право людини на інформацію в кримінальному **провадженні**²⁶. Це є складником Резолюції про Дорожню карту щодо посилення процесуальних прав підозрюваних і обвинувачених у кримінальному **провадженні** («Дорожньої карти ЄС»)²⁷.

25. Ця Директива встановлює мінімальні вимоги, які діють по всій території ЄС, щодо інформування підозрюваних і обвинувачених про кримінальні обвинувачення проти них. Тепер всі держави ЄС мають увести в дію закони, підзаконні акти та адміністративні положення, які гарантуватимуть відповідність Директиві. Директива є обов'язковою для виконання, а в разі її будь-якого неналежного дотримання особа може позиватися проти держави.²⁸

26. Стаття 3 Директиви вимагає, щоби будь-якій особі, яка підозрюється чи обвинувачується у кримінальному злочині – незалежно від того, чи її було заарештовано, затримано або офіційно обвинувачено – надавалася основна інформація про її процесуальні права.

«1. Держави-учасниці мають забезпечувати підозрюваним або обвинуваченим швидкий доступ до інформації, яка стосується, як мінімум, наступних процесуальних прав, так, як вони застосовуються відповідно до національного законодавства, з метою забезпечення ефективного здійснення таких прав:

- а) право на доступ до адвоката;
- в) право на безоплатну правову допомогу та умови її отримання;
- с) право бути поінформованим про обвинувачення, відповідно до Статті 6;
- д) право на усний та письмовий переклад;
- е) право зберігати мовчання.

26. 2010/0215(COD), COM(2010) 392/3. Ця Директива становить захід Дорожньої карти ЄС.

27. Резолюція Ради від 30 листопада 1999 р., (2009/C 295/01).

28. Van Duyn v Home Office, рішення Суду ЄС від 4 грудня 1974 р.

2. Держави-учасниці мають забезпечувати інформацією зазначеною в пункті 1, яка надається усно або письмово, в простій та доступній формі, з урахуванням будь-яких особливих потреб уразливих підозрюваних або обвинувачених».

27. Стаття 6 Директиви безпосередньо захищає право на отримання інформації про обвинувачення. Всім підозрюваним і обвинувачуваним має надаватися «інформація про кримінальний вчинок, у якому вони підозрюються або обвинувачуються. Така інформація має надаватися негайно і настільки детально, наскільки це є необхідним для забезпечення справедливості провадження та ефективного здійснення прав на захист».

28. Стаття 28 містить додаткові роз'яснення щодо строків надання та змісту інформації про обвинувачення. Вона вимагає, щоб інформація надавалася «негайно і не пізніше, ніж до першого офіційного опитування міліцією або іншим компетентним органом». Далі зазначається, що сповіщення має бути достатньо детальним для того, щоби забезпечувати справедливість провадження, і включати «опис фактів, якщо це є відомим, час і місце ... та можливу правову кваліфікацію стверджуваного злочину».

29. Насамкінець варто зазначити, що Директива про право на інформацію містить докладні зобов'язання всіх держав-учасниць, по всій території ЄС, і визначає мінімальні правила надання інформації підозрюваним і обвинуваченим. Ці зобов'язання, які відображають і роз'яснюють мінімальні стандарти, напрацьовані ЄСПЛ, підлягають закріпленню в національних законодавствах і національній практиці всіх держав Європейського Союзу.

Інші міжнародні стандарти

30. Інші міжнародні органи теж наголошували на основоположному характері права на інформацію в кримінальному судочинстві та роз'яснили й розширили стандарти, які були розроблені ЄСПЛ.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права

31. Комітет ООН з прав людини при застосуванні МПГПП підтвердив виведені ЄСПЛ принципи і установив, що кожна людина має право бути поінформованою про причини арешту і що їй має бути надана детальна інформація про характер і причину обвинувачень проти неї. Комітет ООН з прав людини також пішов далі, ніж ЄСПЛ, у поясненні того, що він вважає «негайним» інформуванням.

Право бути поінформованим про причини арешту

32. Згідно зі Статтею 9 (2) МПГПП «кожному заарештованому під час арешту повідомляються причини». Комітет пояснив, що «однією з найважливіших причин вимоги інформування про кримінальне обвинувачення в терміновому порядку є надання затриманій особі можливості звернутися до компетентного судового органу про постановлення ним у терміновому порядку рішення щодо законності її утримання під вартою».²⁹ У рішенні по справі **Краснова проти Киргизстану** Комітет ООН з прав людини уточнив, що саме мається на увазі під «терміновим порядком», коли визнав порушення Статті 9 (2) через те, що заявницю не сповістили про причини її арешту протягом першої доби затримання.³⁰

33. У справі **Дрешер Калдас проти Уругваю** Комітет ООН з прав людини уточнив, якого рівня деталізації наданої затриманим інформації вимагає стаття 9 (2) МПГПП. Комітет зазначив, що така інформація має бути достатньою для того, щоби підозрюваний міг «вжити негайних заходів задля свого звільнення, якщо вважає, що названі причини арешту є вигаданими або необґрунтованими»³¹. У цьому випадку Комітет ухвалив, що інформування заявника про його арешт у рамках вжитих Уругваєм «оперативних заходів безпеки» без будь-якого зазначення висунутих йому претензій було недостатньо³². Так само у справі **Карбаллал проти Уругваю** Комітет вирішив, що було недостатньо просто повідомити особі про її арешт за «підrivну діяльність» без пояснення масштабів і змісту тих учинків, які становлять кримінальний злочин згідно з відповідним законодавством.³³

29. Campbell v Jamaica, UNHRC, рішення від 30 березня 1992 р., U.N. Doc. CCPR/C/44/D/248/1987.

30. Krasnova v Kyrgyzstan, UNHRC, рішення від 29 березня 2011 р., U.N. Doc. CCPR/C/101/D/1402/2005, п. 8.5. Також див. P. Grant v. Jamaica, UNHRC, рішення від 22 березня 1996 р., U.N. Doc. GAOR, A/51/40 (vol. II), п. 8.1; Paul Kelly v. Jamaica, UNHRC, рішення від 8 квітня 1991 р., U.N. Doc. CCPR/C/41/D/253/1987, п. 5.8.

31. Drescher Caldas v. Uruguay, UNHRC, рішення від 21 липня 1983 р., U.N. Doc. Supp. No. 40 (A/38/40), п. 13.2.

32. Adolfo Drescher Caldas v. Uruguay, UNHRC, рішення від 21 липня 1983 р., U.N. Doc. Supp. No. 40 (A/38/40), п. 13.2.

33. Carballal v. Uruguay, UNHRC, рішення від 27 березня 1981 р., U.N. Doc. CCPR/C/OP/1, п. 12.

Право бути поінформованим про характер і причину обвинувачення

34. Стаття 14 (3)(а) МПГПП відображає Статтю 6 (3) (а) ЄКПЛ, підтверджуючи, що кожний обвинувачений у злочині має бути «терміново і докладно повідомленим мовою, яку він розуміє, про характер і підставу пред'явленого йому обвинувачення» (З офіційного перекладу). Утім, Комітет ООН з прав людини пішов далі, ніж ЄСПЛ, в конкретизації того, як це право має забезпечуватися на практиці. В Зауваженнях загального порядку № 32 Комітет з прав людини дав наступні всебічні та всеосяжні вказівки щодо застосування Статті 14 (3)(а) Пакту.

35. По-перше, щодо **сфери застосування** захищеного цією статтею права Комітет чітко визначив, що всі, кого звинувачують у вчиненні кримінального злочину, незалежно від того, чи було їх офіційно заарештовано або затримано, мають право на отримання інформації про обвинувачення проти них. Комітет зазначив, що Стаття 14 (3)(а) «застосовується до всіх випадків кримінальних обвинувачень, в тому числі проти осіб, які не перебувають під вартою, та не застосовується до кримінальних розслідувань, які проводяться до пред'явлення обвинувачення».³⁴

36. По-друге, щодо **часу надання інформації** Комітет зазначив, що «право бути поінформованим про обвинувачення «в терміновому порядку» означає, що інформація має бути надана, як тільки відповідній особі офіційно пред'явлено обвинувачення у вчиненні кримінального злочину згідно з національним законодавством або ж як тільки її публічно названо в такій якості»³⁵. У рішенні по справі **Вільямс проти Ямайки** Комітет далі зазначив, що детальна інформація про обвинувачення має бути надана, «на початку попереднього слідства або слухання, на якому стає відомо про наявність чіткої офіційної підозри щодо обвинуваченого»³⁶.

37. По-третє, стосовно **форми надання інформації** Комітет пояснив, що інформування підозрюваного про обвинувачення проти нього в усній формі прийнятне лише тоді, коли потім ця інформація підтверджується письмово³⁷. Це заповнює прогалину у відповідних стандартах ЄСПЛ і підкреслює значення забезпечення розуміння підозрюваним наданої йому інформації.

34. UN Doc. CCPR/C/GC/32, від 23 серпня 2007 р., пп. 32, 34. Також див. Khachatryan v. Armenia, UNHRC, рішення від 28 жовтня 2005 р., U.N. Doc. CCPR/C/85/D/1056/2002, п. 6.4.

35. UN Doc. CCPR/C/GC/32, від 23 серпня 2007 р., пп. 32, 34.

36. Desmond Williams v. Jamaica, UNHRC, рішення від 8 квітня 1997 р., U.N. Doc. CCPR/C/59/D/561/1993, п. 9.2.

37. UN Doc. CCPR/C/GC/32, від 23 серпня 2007 р., п. 31.

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі

38. Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1988 р. Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі визначає принципи, які застосовуються для захисту всіх таких осіб, і уточнює, що відповідна інформація має надаватися їм під час проведення арешту³⁸. Резолюція ООН не має обов'язкового характеру, але авторитетно закріплює визнані міжнародною спільнотою загальні принципи захисту права людини на отримання детальної інформації про кримінальне обвинувачення проти неї; відтак, зазначена Резолюція має чималу вагу в тлумаченні основоположних прав.

39. Принцип 10 передбачає загальне правило, що «кожному арештованому повідомляються при арешті причини його арешту та висунуте проти нього обвинувачення». Принцип 11 (2) наголошує, що «до відома затриманої особи або її адвоката, якщо він є, без зволікань доводиться повна інформація про будь-яку постанову про затримання, а також про причини затримання». Далі в Принципі 12 зазначається рівень деталізації наданої інформації затриманій особі: «а) причини арешту, б) час арешту цієї особи і час, коли цю особу було доставлено до місця утримання, а також час першого постановня перед судовим або іншим органом; с) прізвища відповідних посадових осіб правоохоронних органів; д) точні дані щодо місця утримання». Таким чином, Принципи передбачають додаткову важливу інформацію, яка має бути надана всім особам після арешту - час арешту, прізвища посадових осіб правоохоронних органів і місце утримання під вартою - і закликають усі країни докладати всіх зусиль для забезпечення захисту прав осіб, які взяті під варту або перебувають в ув'язненні.

Висновки

40. Відповідно до Статті 5 (2) ЄКПЛ та Статті 9 (2) МПГПП особа, яку позбавлено свободи, має бути поінформована про причини її затримання і про будь-яке обвинувачення проти неї. Така інформація має бути надана в найкоротші терміни після того, як особу позбавили волі, хоча деякі короткі затримки допускаються, якщо цього вимагають особливі обставини у справі. Інформація має надаватися у зрозумілій формі та простою доступною мовою (письмово). У такій інформації мають досить докладно зазначатися правові та фактичні підстави арешту, що дасть затриманому можливість звернутися до компетентного судового органу щодо прийняття ним у терміновому порядку рішення про законність затримання.

38. U.N. Doc A/RES/43/173.

41. Відповідно до Статті 6 (3)(а) ЄКПЛ та Статті 14 (3)(а) МПГПП будь-якій особі, обвинувачуваній у вчиненні кримінального правопорушення, має бути негайно надана докладна інформація про характер і причину обвинувачення або звинувачення проти неї. Це зобов'язання не може виконуватися пасивно; воно становить позитивний обов'язок, який вимагає активних кроків від прокурора або міліції. Інформація має бути надана, як тільки особі висунули обвинувачення або публічно називають обвинуваченою; на початку попереднього слідства або слухання, коли щодо такої особи виникають чіткі офіційні підозри. Надавана інформація має бути всебічною задля повного розуміння підозрюваним повноти обвинувачень і забезпечення можливості підготовки його захисту. Як мінімум, надавана інформація має включати суттєві факти, які лежать в основі пред'явленого обвинувачення, і правову кваліфікацію цих фактів.

42. На додаток до існуючих стандартів ЄСПЛ і Комітету ООН з прав людини, на рівні Європейського Союзу теж з'явилося законодавство про право на інформацію, яке наклало на держави ЄС нові обов'язки. Директива про право на інформацію в кримінальному **провадженні** вимагає, щоб всі держави-учасниці внесли в свої закони, підзаконні акти та адміністративні положення зміни, які забезпечуватимуть надання підозрюваним конкретної інформації при проведенні їхнього арешту і пред'явленні обвинувачень. Кожний, кого заарештовують в ЄС, має право знати, чому його підозрюють у вчиненні кримінального злочину, відразу ж після позбавлення волі. Кожна така особа також має право на детальну інформацію про висунуті проти неї обвинувачення, включаючи опис обставин, за яких було вчинено злочин, його природу і правову кваліфікацію.

II. ПРАВО НА ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПРАВА

43. Право на справедливий судовий розгляд може бути реалізоване практичним і ефективним чином, якщо осіб інформують про їхні права, оскільки людина, яка не знає своїх прав, не буде у змозі їх реалізувати. Для захисту основного права на справедливий судовий розгляд судові органи мають вживати всіх розумних заходів для забезпечення того, щоб якомога скоріше після початку процесу кримінального провадження підозрювані повною мірою усвідомили власні права на захист.

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод

44. ЄСПЛ неодноразово вказував, що органам держави належить вживати позитивних заходів для дотримання вимог справедливого судового розгляду згідно зі Статтею 6 ЄКПЛ, у тому числі шляхом активного забезпечення

того, щоб підозрювані були обізнані щодо своїх прав. Хоча текст ЄКПЛ не містить чіткої вимоги, щоб судові органи інформували підозрюваних про їхнє право на захист, цей обов'язок був визнаний ЄСПЛ таким, що передбачається правом на справедливий судовий розгляд, оскільки Конвенція покликана гарантувати права, які не є теоретичними або ілюзорними, але права, які є практичними та ефективними. ЄСПЛ постановив, що це особливо стосується права на захист і права на справедливий судовий розгляд.³⁹

45. У справі **Пановітс проти Кіпру** неповнолітній заявник був арештований у зв'язку з пограбуванням і вбивством. Він був допитаний міліцією без адвоката і за відсутності свого опікуна, зізнався у злочинах. Уряд стверджував, що органи держави були готові дозволити заявникові в будь-який час скористатися його правом на отримання правової допомоги, якби він про те попросив. ЄСПЛ постановив, що держава мала зобов'язання надати заявникові необхідну інформацію для отримання доступу до правової допомоги, і що пасивний підхід до цього зобов'язання порушив Статтю 6.⁴⁰ ЄСПЛ постановив, що влада мала «активно забезпечити» усвідомлення заявником його права на допомогу та на безоплатну правову допомогу та права зберігати мовчання.

46. ЄСПЛ також визнав порушення Статті 6 за аналогічних обставин у справі **Падалов проти Болгарії**.⁴¹ У цій справі заявник не був неповнолітньою чи інакшим чином особливо уразливою особою: він був арештований за вчинення статевих злочинів, пояснив поліції, що не міг дозволити собі адвоката і не вважав, що має право на отримання безоплатної правової допомоги в рамках складного національного законодавства про її надання. ЄСПЛ постановив, що національні органи мали діяти в більш активний спосіб для забезпечення інформування заявника про його право на безоплатну правову допомогу і що вони своєю свідомо пасивною позицією знехтували власними зобов'язаннями, внаслідок чого було порушено Статтю 6 ЄКПЛ.⁴²

47. ЄСПЛ унікав конкретного зазначення того, про які саме права обов'язково треба повідомляти обвинувачених, і зазначив, що форма і порядок повідомлення можуть змінюватися залежно від обставин справи. Як мінімум, органи держави мають забезпечити інформування обвинуваченої особи про її право зберігати мовчання.⁴³ Проте, ЄСПЛ також постановив, що «додаткові гарантії необхідні тоді, коли обвинувачений просить забез-

39. Airey v Ireland, рішення ЄСПЛ від 9 жовтня 1979 р., п. 24.

40. Panovits v. Cyprus, рішення ЄСПЛ від 11 грудня 2008 р., п. 72.

41. Padalov v Bulgaria, рішення ЄСПЛ від 10 серпня 2006 р. Також див. Talat Tunc v Turkey, рішення ЄСПЛ від 27 березня 2007 р.

42. Padalov v Bulgaria, рішення ЄСПЛ від 10 серпня 2006 р., пп. 54-56.

43. Pishchalnikov v Russia, рішення ЄСПЛ від 24 вересня 2009 р., пп. 78-79.

печити йому адвоката, бо якщо в обвинуваченого нема адвоката, він має менше шансів бути поінформованим про свої права, через що стає менше шансів, що ці правадотримуватимуться».⁴⁴

48. Крім того, якщо підозрюваний перебуває в особливо вразливого становищі, в силу його віку або за особливими ознаками, ЄСПЛ вимагає від органів держави вжиття додаткових заходів з роз'яснення такому підозрюваному його прав, передовсім права на допомогу адвоката. Зокрема, ЄСПЛ відмовився визнати достатність підпису заявниці на стандартній друкованій формі про ознайомлення з правом зберігати мовчання і правом на допомогу адвоката, оскільки заявниця хворіла алкоголізмом і, отже, була особливо вразливою: ЄСПЛ постановив, що органи держави мали взяти це до уваги при роз'ясненні цій особі її права на допомогу адвоката.⁴⁵ В інших випадках, коли підозрювані були неповнолітніми особами, ЄСПЛ притримувався тієї позиції, що органи держави перебувають під більшим зобов'язанням забезпечення того, щоб підозрюваний мав «широке розуміння природи розслідування, в тому числі значення будь-якого покарання, що може бути призначене, а також власних прав на захист і, зокрема, права зберігати мовчання».⁴⁶

Директива про право на інформацію в кримінальному провадженні

49. Відповідно до нової Директиви Європейського парламенту і Ради ЄС про право на інформацію в кримінальному **провадженні** кожний, кого заарештовано в будь-якій країні ЄС, має бути повідомлений про його процесуальні права простою і доступною мовою якомога раніше після початку провадження.⁴⁷ Директива матиме значний вплив на кримінальний процес у багатьох державах, оскільки від них вимагається приведення національного законодавства і практики у відповідність з новими вимогами.

50. Стаття 3 Директиви вимагає, як зазначалося вище, щоб кожній особі, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, незалежно від того, чи її було заарештовано, затримано або офіційно обвинувачено, була надана основна інформація про її процесуальні права. Це включає право на юридичну допомогу, на безоплатну правову допомогу, на інформацію про обвинувачення, на усний та письмовий переклад, а також про право зберігати мовчання.

44. Ibid, п. 78.

45. *Plonka v Poland*, рішення ЄСПЛ від 31 березня 2009 р., пп. 37-38.

46. *Panovits v. Cyprus*, рішення ЄСПЛ від 11 грудня 2008 р., п. 67; *S.C. v. the United Kingdom*, п. 29.

47. 2010/0215(COD), COM(2010) 392/3. Ця Директива становить захід В Дорожньої карти ЄС.

51. Стаття 4 Директиви передбачає додатковий рівень захисту для тих підозрюваних або обвинувачених, яких було арештовано або затримано. В Директиві визнається, що ті, кого позбавлено свободи, потребують більш детальної інформації про власні права, і що ця інформація повинна бути надана за допомогою письмового повідомлення про права:

1. Держави-учасниці мають забезпечити, щоб підозрюваних або обвинувачених осіб, які були заарештовані чи затримані, негайно надавалося письмове **Повідомлення про їх права**. Їм має бути надана можливість прочитати це **Повідомлення про права** і зберігати його про собі протягом всього часу позбавлення їх свободи.

2. На додаток до інформації, яка має бути надана відповідно до Статті 3, **Повідомлення про права**, зазначене в пункті 1, має містити інформацію про реалізацію таких прав відповідно до національного законодавства:

- (а) права на доступ до матеріалів справи;
- (в) право на сповіщення консульських установ і однієї особи;
- (с) права на доступ до невідкладної медичної допомоги;
- (d) максимальну кількість годин або днів, на яку підозрювані та обвинувачувані можуть бути позбавлені волі, перш ніж постануть перед судовим органом.

3. Повідомлення про права також має містити основну інформацію про будь-яку можливість оскаржити законність арешту відповідно до національного законодавства, на перегляд рішення про затримання або на подання клопотання про звільнення під умовою.

52. Для забезпечення однакового застосування положень Директиви на всій території Європейського Союзу в додатку до неї наводиться зразок **Повідомлення про права**, перекладений всіма офіційними мовами ЄС. Держави-учасниці мають надавати підозрюваному або обвинуваченому повідомлення про права на зрозумілій йому мові. В зразку **Повідомлення про права** міститься просте й доступне пояснення основних прав заарештованих, зокрема:

«Якщо Вас заарештовано або затримано, Ви маєте такі права ... У Вас є право конфіденційно спілкуватися з адвокатом ... Ви маєте право знати, чому Вас було арештовано або затримано і в яких діях Ви підозрюєтеся або обвинувачуєтеся ... Якщо Ви не говорите мовою або не розумієте мови, якою спілкується міліція або інші компетентні органи, Ви маєте право на безоплатну допомогу перекладача».

Інші міжнародні та європейські стандарти

53. Декілька інших міжнародних організацій підтвердили основоположне значення невідкладного інформування підозрюваних про їхні основні права.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

54. На відміну від ЄКПЛ, в МПГПП прямо згадана важливість інформації про право на захист, із наголосом права на адвоката. Стаття 14 (3)(d) МПГПП вимагає, щоб кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення, «якщо він не має захисника, був повідомлений про це право». У підготовчих матеріалах до Статті 14 (3)(d) пояснюється: бути поінформованим про право на правову допомогу є «самоочевидним»⁴⁸. У рішеннях по справах **Барно Саїдова проти Таджикистану** й **Роландо проти Філіппін** Комітет ООН з прав людини установив порушення Статті

48. Див. матеріали Комісії з прав людини, протоколи 5-ої, 6-ої та 8-ої сесій, A/2929, Сарт. VI, п. 84.

14 (3) (d) через те, що підозрювані не були поінформовані про своє право на правову допомогу після арешту.⁴⁹

Європейський комітет із запобігання катуванням і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню і покаранню

55. Комітет наголошував, що всі особи, яких взято під варту, мають бути «чітко і без зволікань» повідомлені про їхнє право на сповіщення третьої особи про факт їхнього затримання, про право на адвоката і право на медичне обстеження.⁵⁰ Комітет назвав ці три права «основними гарантіями від жорстокого поводження із затриманими особами».⁵¹ Комітет неодноразово підкреслював важливість не тільки наділення особи цими правами, але й невідкладного інформування про них:

«Комітет вважає, що затриманим міліцією особам на самому початку їхнього перебування під вартою має систематично надаватися форма, у якій у доступний спосіб викладені такі права. Потім зазначеним особам має бути запропоновано власним підписом засвідчити, що вони були поінформовані про свої права».⁵²

Конвенція ООН проти катувань

56. Комітет ООН проти катувань у своїх доповідях по країнах визначив чотири основні права всіх затриманих міліцією осіб і підкреслив важливість інформування підозрюваних, ще до проведення допиту, про їхні права. Підозрювані мають бути без зволікань повідомлені про такі основні чотири права:

- ✚ право консультуватися з адвокатом;
- ✚ право інформувати другу і третю сторони про своє затримання;
- ✚ право на медичне обстеження;
- ✚ право на інформацію щодо своїх прав, як усну, так і письмову.⁵³

49. Barno Saidova v. Tajikistan, UNHRC, рішення від 20 серпня 2004 р., UN Doc. CCPR/C/81/D/964/2001, п. 6.8; Rolando v. Philippines, UNHRC, рішення від 8 грудня 2004 р., UN Doc. CCPR/C/82/D/1110/2002, п. 5.6.

50. Див. 2-ий Загальний звіт, [CPT/Inf (92) 30], п. 37.

51. Див. 2-ий Загальний звіт, [CPT/Inf (92) 30], п. 36.

52. Див. 6-ий Загальний звіт, [CPT/Inf (96) 21], п. 16, а також 12-ий Загальний звіт [CPT/Inf (2002) 15], п. 44, 7-ий Загальний звіт, [CPT/Inf (97) 10], п. 30, 19-ий Загальний звіт [CPT/Inf (2009) 27], п. 84.

53. CAT/C/SR.191, від 14 листопада 1994 р., п. 46; CAT/C/SR.203, від 22 листопада 1994 р., п. 37; CAT/C/SR.245, від 11 червня 1996 р., п. 20; CAT/C/SR.247, від 29 травня 1996 р., п. 37.

Основні положення ООН про роль адвокатів

57. Основні положення ООН про роль адвокатів, прийняті Конгресом Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та поводження з правопорушниками в 1990 р., містять спеціальні гарантії стосовно кримінального судочинства. Зокрема, в п. 5 цього документу зазначено, що «обов'язком урядів є забезпечення того, щоб всі особи негайно при арешті або затриманні при пред'явленні обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інформувалися компетентними органами про право одержати допомогу адвоката за власним бажанням».

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню

58. Принцип 13 Зводу принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню (який був прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1988 р.) гласить, що «будь-якій особі в момент арешту і на початку затримання чи ув'язнення або невдовзі після цього орган, який несе відповідальність, відповідно, за затримання, арешт або ув'язнення, має повідомити та роз'яснити її права і те, як вона може здійснити ці права».⁵⁴

Висновки

59. ЄСПЛ наголошував, що органи держави мають вживати всіх розумних заходів для забезпечення того, щоб підозрюваний повною мірою усвідомлював свої права на захист і те, як він може здійснювати ці права. Органи держави мають також активно забезпечувати розуміння обвинуваченим його права на юридичну допомогу, на безоплатну правову допомогу і на збереження мовчання. Важливість надання інформації про права на захист, передовсім про право на адвоката, неодноразово підтверджувалася іншими міжнародними та європейськими організаціями, включаючи Комітет ООН з прав людини, Європейський комітет із запобігання катуванням, Комітет ООН проти катувань і саму Організацію Об'єднаних Націй. Ряд міжнародних органів, у тому числі Комітет ООН з прав людини, Європейський комітет із запобіганням катування, Комітет ООН проти катувань і різні інші органи ООН, також підтвердили основоположне значення інформування підозрюваних про їхні права без зволікань.

54. U.N. Doc A/RES/43/173.

60. Крім того, відповідно до нової Директиви про право на інформацію в кримінальному судочинстві кожний, кого заарештовано в будь-якій країні ЄС, має бути поінформований про його процесуальні права в простій і доступній формі якомога скоріше після початку провадження. Європейська Комісія розробила зразок повідомлення про права, зазначивши, про які права має бути сповіщено підозрюваного в простій і зрозумілій формі й манері.

III . ПРАВО НА ДОСТУП ДО ДОКАЗІВ

61. Відповідно до принципу рівності сторін, на ранніх стадіях кримінального провадження підозрювані мають право на доступ до тих доказів у матеріалах справи, які можуть надати можливість оскарження ними законності свого затримання. Це було підтверджено і ЄСПЛ, і Комітетом ООН з прав людини; це також прямо передбачено в Директиві про право на інформацію в кримінальному судочинстві.

Європейська конвенція з прав людини та основоположних свобод

62. Всі, кого позбавлено волі внаслідок арешту або затримання, мають право на достатню інформацію та матеріали для того, щоб оскаржити законність свого затримання. Як зазначав ЄСПЛ, право обвинуваченого або підозрюваного на доступ до доказів, що містяться у матеріалах справи на досудовій стадії кримінального провадження впливає з Конвенції – Статті 5 (4) в поєднанні зі Статтею 6 (3)(b), основоположного принципу рівності сторін та юриспруденції ЄСПЛ.

63. Стаття 5 (4) наголошує, що «кожен, кого позбавлено волі внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним», Стаття 6 (3)(b) гарантує обвинуваченому час і можливості, необхідні для підготовки його захисту.

64. У справі **Шишков проти Болгарії** заявник, який утримувався під вартою під час досудового слідства, оскаржив обмеження його права на доступ до матеріалів справи в цей період, і ЄСПЛ постановив, що утримуваним під вартою підозрюваним має надаватися певна інформація. ЄСПЛ наголосив, що кримінальне провадження «має завжди забезпечувати рівність сторін – прокурори і затриманого»⁵⁵ та постановив, що Статтю 5 (4) було порушено, пояснивши наступне:

55. *Shishkov v Bulgaria*, рішення ЄСПЛ від 9 січня 2003 р., п. 77. Також див. *Lietzow v. Germany*, рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2001 р., п. 44; *Schups v Germany*, рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2001 р., п. 44.

«Рівність сторін не є забезпеченою, якщо адвокату відмовляють у доступі до тих документів у слідчій справі, які необхідні для ефективного оскарження законності, в розумінні Конвенції, утримання його клієнта під вартою. Поняття законності утримання під вартою не обмежується дотриманням процесуальних вимог, встановлених у національному законодавстві, але також стосується обґрунтованості підозри, яка стала підставою для арешту, законності мети, яка переслідувалася арештом і обґрунтованості подальшого утримання під вартою».⁵⁶

65. Достатність інформації. ЄСПЛ зазначив, що попри відсутність норми про надання підозрюваному або адвокату, який представляє його інтереси, доступу до всіх матеріалів справи, «вони все одно мають отримати достатню інформацію для того, щоб мати можливість звернутися до суду щодо перегляду» законності затримання згідно зі Статтею 5 (4).⁵⁷ У справі **Гарсія Альва проти Німеччини** ЄСПЛ пояснив, що право підозрюваних або звинувачених осіб на доступ до доказів у матеріалах справи впливає з права на змагальний судовий процес відповідно до Статті 6 ЄКПЛ, і зазначив, що «як обвинуваченню, так і захистові має бути надана можливість вивчити і прокоментувати зауваження і докази, представлені іншою стороною».⁵⁸ Органи держави мають розкрити іншій стороні більше, ніж ордер на арешт, показання заявника чи протоколи проведених обшуків.⁵⁹ Підозрюваному має бути надана можливість ознайомитися з результатами розслідувань, проведених протягом провадження⁶⁰, наприклад, з показаннями основних свідків, які можуть вплинути на рішення про досудове затримання.⁶¹ Може бути прийнятним забезпечити доступ до таких матеріалів лише адвокатів, але не підозрюваному особисто.⁶² Утім, якщо підозрюваний не має адво-

56. Shishkov v Bulgaria, рішення ЄСПЛ від 9 січня 2003 р., п. 77.

57. Shamayev and Others v. Georgia and Russia, рішення ЄСПЛ від 12 квітня 2005 р., п. 413; Çonka v. Belgium, рішення ЄСПЛ від 5 лютого 2002, п. 50.

58. Garcia Alva v Germany, рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2001 р., п. 39.

59. Garcia Alva v Germany, рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2001 р., пп. 40-43.

60. Natunen v Finland, рішення ЄСПЛ від 31 березня 2009 р., п. 42; Galstyan v Armenia, рішення ЄСПЛ від 15 листопада 2007 р., п. 84.

61. Lietzow v Germany, рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2001 р., пп. 45-48; Garcia Alva v Germany, рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2001 р., пп. 40-43.

62. Kamasinski v Austria, рішення ЄСПЛ від 19 грудня 1989 р., п. 88; Kremzow v. Austria, рішення ЄСПЛ від 21 вересня 1993 р., п. 52.

ката або захищає себе особисто, саме йому має бути наданий доступ до матеріалів справи.⁶³

66. Можлива недостатність узагальненої інформації. ЄСПЛ також установив правила щодо порядку забезпечення доступу до матеріалів справи на практиці. У справі **Моорен проти Німеччини** ЄСПЛ постановив, що чотири сторінки стислого викладу матеріалів справи не відповідали вимогам до обвинувачення щодо пред'явлення інформації, бо призвели до несправедливого обмеження здатності заявника оскаржити його затримання. Аналогічним чином, усний виклад фактів і доказів, що містяться у матеріалах справи, не відповідав вимогам рівності сторін.⁶⁴ Те, що національний суд пізніше визнав факт обмеження процесуальних прав заявника у зв'язку з відсутністю доступу до матеріалів справи і в наступному дозволив його адвокату ознайомитися з матеріалами справи, не виправило ті процесуальні недоліки, які сталися на попередніх етапах провадження.⁶⁵ ЄСПЛ постановив, що органи держави мають так організувати порядок своєї роботи, щоб сприяти ознайомленню сторони захисту з матеріалами справи без невиправданих зволікань, і при цьому не повинні вдаватися до надмірних формальностей.⁶⁶

67. Вузьке тлумачення обмежень. Будь-які обмеження права на доступ до матеріалів справи повинні бути такими, що суворо необхідні, вузько тлумачаться і врівноважені іншими заходами для забезпечення рівності сторін. ЄСПЛ визнає необхідність ефективного проведення кримінальних розслідувань, що може передбачати зберігання в таємниці частини зібраної в ході слідства інформації, щоб запобігти неналежному впливу підозрюваних на докази, їхньому тиску на свідків або перешкоджанню правосуддю.⁶⁷ Однак, ЄСПЛ зазначив, що «законна мета не може переслідуватись за рахунок суттєвого обмеження права на захист».⁶⁸ Суд постановив, що інформація, яка має значення для оцінки законності затримання, має належним чином надаватися адвокату підозрюваного, навіть у тих випадках, коли національні органи стверджують, що наразилися на змову та спроби втручання у свідчення⁶⁹ або на ризик завдання шкоди успіхів розслідування, яке ще триває.⁷⁰ Будь-яке обмеження має бути суворо необ-

63. Foucher v France, рішення ЄСПЛ від 18 березня 1997 р., пп. 35-36.

64. Mooren v Germany, рішення ЄСПЛ від 9 липня 2009 р., пп. 121-125.

65. Mooren v Germany, рішення ЄСПЛ від 9 липня 2009 р., п. 121.

66. Schups v Germany, рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2001 р., пп. 47-55.

67. Lietzow v Germany, рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2001 р., para. 47; Jasper v the United Kingdom, рішення ЄСПЛ від 16 лютого 2000 р., п. 43; Dowsett v the United Kingdom, рішення ЄСПЛ від 24 червня 2003 р., п. 42.

68. Shishkov v Bulgaria, рішення ЄСПЛ від 9 січня 2003 р., п. 77.

69. Lietzow v Germany, рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2001 р., пп. 45, 47.

70. Garcia Alva v Germany, рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2001 р., п. 42.

хідним, а будь-які труднощі, завдані захистові через обмеження його прав, підлягають виправленню в ході подальшого провадження.

68. У справі **Моїсеєв проти Росії** уряд стверджував, що доступ до матеріалів справи був обмежений з мотивів інтересів національної безпеки. ЄСПЛ постановив, що обмеження в такому доступі мають бути належними за обсягом, відповідними та обґрунтованими законом:

«Суд визнає, що міркування національної безпеки можуть, за певних обставин, вимагати процесуальних обмежень у справах, пов'язаних з державною таємницею. Тим не менш, навіть там, де національна безпека перебуває під загрозою, поняття законності та верховенства права в демократичному суспільстві вимагають, щоб заходи, які зачіпають основні права людини, такі, як право на справедливий судовий розгляд, відбувалися на законних підставах і були доречними для виконання своєї захисної функції».⁷¹

Директива про право на інформацію в кримінальному судочинстві

69. Директива Європейського парламенту та Ради ЄС про право на інформацію в кримінальному судочинстві надає велике значення повному, необмеженому й безоплатному доступу до матеріалів справи. В Статті 7 (1) Директиви зазначено:

71. *Moiseyev v Russia*, рішення ЄСПЛ від 2008 р., пп. 215-217. Також див. *Matyjek v. Poland*, рішення ЄСПЛ від 24 вересня 2007 р., п. 59.

«1. Якщо підозрюваного або обвинуваченого заарештовано на будь-якій стадії кримінального провадження, держави-учасниці мають забезпечувати, щоб документи, які стосуються конкретної справи, перебувають в розпорядженні компетентних органів і є важливими для ефективного оскарження законності арешту відповідно до національного законодавства, ставали доступними для заарештованих або їхніх адвокатів.

2. Держави-учасниці мають гарантувати, щоб підозрюваним або обвинуваченим чи їхнім адвокатам такий доступ надавався принаймні до всіх матеріальних доказів, які є у розпорядженні компетентних органів, незалежно від того, чи вони свідчать на користь або проти підозрюваних чи обвинувачених, задля забезпечення справедливості провадження і підготовки до захисту.»

70. Стаття 7 (3) і пункт 30 Пояснювальної записки до Директиви також визначають строки доступу до матеріалів справи. Такий доступ має надаватися в належний строк, який уможливить ефективну реалізацію права на захист, і не пізніше, ніж тоді, коли суд перевірятиме законність арешту або затримання відповідно до Статті 5 (4) ЄКПЛ. Пункт 34 Пояснювальної записки вимагає, щоб доступ до матеріалів справи надавався на безоплатній основі.

71. В пункті 32 Пояснювальної записки знову підкреслюється важливість повного доступу до матеріалів справи, з уточненням, що обмеження права на доступ до матеріальних доказів у розпорядженні компетентних органів може бути виправдане тільки у випадках, якщо існує «серйозна загроза для життя чи основних прав іншої особи або де відмова в такому доступі є суворо необхідною для захисту важливого публічного інтересу». Далі в цьому ж пункті зазначається, що будь-яка відмова в доступі має зважуватися з правами на захист і тлумачитися в суворій відповідності з правом на справедливий судовий розгляд згідно з ЄКПЛ.

Інші міжнародні стандарти

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права

72. Право обвинуваченого або підозрюваного на доступ до доказів було розвинуте шляхом застосування Статті 14 (3)(b) МПГПП, яка гарантує право підозрюваних у кримінальному провадженні мати «достатній час і можливості для підготовки свого захисту». В Зауваженнях загального порядку № 32 Комітет ООН з прав людини наголосив, що «достатні можливості мають включати доступ до документів та інших доказів; ... всі матеріали, які обвинувачення планує пред'явити в суді проти обвинуваченого та такі, які виправдовують його. Виправдовувальні матеріали мають розумітися як такі, що включають не тільки матеріали, котрі підтверджують невинуватість, але й усі інші докази, які могли б допомогти захисту (наприклад, ознаки того, що зізнання не було добровільним)».⁷²

Висновки

73. З метою дотримання принципу рівності сторін ЄСПЛ постановив, що підозрювані вже на ранніх стадіях кримінального процесу мають право на доступ до тих матеріалів справи, які дозволять їм оскаржити законність свого затримання. Це включає результати розслідувань, проведених у ході провадження, а також докази, які стосуються розумності підозри, на підставі якої був проведений арешт, законності арешту та обґрунтованості утримання під вартою. Така інформація має надаватися без невинуватих зволікань, а будь-які обмеження права на доступ до матеріалів справи мають бути суворо необхідними, вузько тлумачитися і врівноважуватися іншими засобами реалізації принципу рівності сторін. Комітет ООН з прав людини підтримав загальний принцип, що в підозрюваних має бути доступ до документів і доказів у справі, та наголосив, що це поширюється і на матеріали, які їх виправдовують.

74. Стандарти ЄКПЛ та МПГПП тепер відображені в Директиві про право на інформацію в кримінальному **провадженні**, яка зобов'язує всі держави ЄС забезпечувати, щоб обвинувачений або його адвокат могли отримати доступ до всіх тих документів у матеріалах справи, котрі мають значення для визначення законності арешту або затримання. Директива також визначає, що такий доступ має бути безоплатним і надаватися в належні строки, які дозволяють обвинуваченому підготуватися до свого захисту або оскаржити прийняті на досудовому етапі рішення. Держави ЄС, які ще не повністю забезпечують викладені в Директиві принципи, матимуть відповідним чином змінити свої національні системи правосуддя.

72. UN Doc. CCPR/C/GC/32, від 23 серпня 2007 р., п. 33.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ЩОДО ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

75. В ЄКПЛ та МПГПП установлені докладні норми про те, яка інформація має надаватися особам, котрих обвинувачують або підозрюють у вчиненні кримінальних злочинів, на якомога ранніх стадіях кримінального провадження. Ця інформація включає підстави, на яких вони були заарештовані, суттєві факти проти них, які покладено в основу обвинувачення та правову кваліфікацію таких фактів. Всі підозрювані також мають бути проінформовані про їхні права на захист, і ЄСПЛ наголошував, що судові органи повинні вживати всіх розумних заходів для забезпечення повної обізнаності підозрюваних щодо власних прав, з якомога більш раннього моменту під час кримінального провадження. Нарешті, підозрювані мають право на доступ до матеріалів справи, які дозволять їм оскаржити законність свого затримання.

76. Рада Європейського Союзу визначила право на інформацію як ключовий складник Дорожньої карти ЄС, яка має за мету забезпечувати на всій території ЄС повне виконання та дотримання мінімальних стандартів щодо прав обвинувачених і підозрюваних. Наразі, коли Директива про право на інформацію в кримінальному судочинстві вже прийнята Радою ЄС та Європейським Парламентом, кожна держава, яка є членом Європейського Союзу, має забезпечити відповідність своєї системи кримінального судочинства мінімальним стандартам, які викладені в Директиві.

